

VERSLAG

Op dit symposium hebben we archieven in het volle 'Faro'-licht gezet. Hierbij ging het niet over het papier en de data maar over de mensen waar de archieven over gaan en over de mensen die zelf archieven maken. Het belichtte de maatschappelijke rol, de 'waarde van archieven voor de samenleving', met een verwijzing naar de ondertitel van het [Verdrag van Faro](#). Op het symposium was er veel aandacht voor de erkenning van gemeenschaps- en particuliere archieven, de verhouding tot overheidsarchieven en de rol van de archivaris.

Organisatie:

Programma Faro, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
m.m.v. Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG)

Dit verslag is op basis van aangeleverd materiaal door sprekers en workshop facilitators.
Notulen workshop 4: Wilma Simons.

Redactie: Jeroen Overweel

Programma

1. *Inleiding*
Jeroen Overweel, Programma Faro, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
2. *Keynote: Participatie of protectie? Overheidscontrole op pijnlijk erfgoed.*
Raymund Schütz, Haags Gemeentearchief, onderzoekt de dilemma's tussen recht op privacy en het recht op identiteit. Als interlandelijke adoptiedossiers erfgoed worden, dan verschuift de rol van de archivaris van beheerder naar bemiddelaar tussen recht, geschiedenis en menselijke ervaring.
3. *De activistische archivaris*
Sebastiaan Vos, collectiebeheerder particuliere archieven bij de Groninger Archieven, wil het erfgoed van arbeidsmigranten, Stadgers, Molukkers, feministen, hippies, punkers, vluchtelingen, queers en hooligans de Groninger Archieven intrekken. Hun verhalen zijn immers ook onderdeel van de Groninger geschiedenis en moeten daarom bewaard en gepresenteerd worden.
4. *Kennismaking met Connecting Community Archives (CCA)*
Jobun Polimé vertelt over de totstandkoming van Connecting Community Archives, een lerend netwerk waarin drie gemeenschapsarchieven zich hebben verenigd met steun vanuit het Faro-programma. Ze schetsen de uitdagingen waar gemeenschapsarchieven mee te maken hebben en geven een stand van zaken van het netwerk.

Vier workshops geleid door het Moslimarchief, het Nieuwe Instituut, Connecting Community Archives en Groninger Archieven.

5. *Workshop 1 door Moslimarchief*
Moslimerfgoed online – samen geschiedenis schrijven

Hoe maak je ruimte voor verhalen die in bestaande archieven vaak ontbreken of onderbelicht blijven? In deze workshop nemen we je mee in de werkwijze van het Moslim Archief, waarbij we samen met gemeenschappen én erfgoedinstellingen op zoek gaan naar de verhalen van moslims in Nederland. Wat gebeurt er als je de mensen over wie archieven gaan ook zélf mede-eigenaar maakt van hoe die verhalen worden verteld? Vervolgens gaan we zelf aan de slag. In een korte co-creatiesessie ervaar je onze participatieve methode van binnenuit: van kennismaking en het opbouwen van vertrouwen, tot het gezamenlijk verkennen van thema's en het leggen van verbindingen met bestaand archiefmateriaal. Je krijgt concrete handvatten die je kunt vertalen naar je eigen praktijk, of het nu gaat om collectievorming, ontsluiting of publiekswerking.

6. *Workshop 2 door Nieuwe Instituut*
De nieuwe rol van de archivaris: collectieve annotatie als nieuwe methode

Wat is de rol van de Faro-archivaris wanneer erfgoed dynamisch, co-gecreëerd en onderdeel van archievennetwerken is? Deze workshop verkent hoe archivariissen kunnen bewegen van collectiebeheerder naar facilitator van gedeelde betekenisgeving. Je werkt in groepjes met materialen uit erfgoedinstellingen. Door te schrijven, tekenen en associaties te leggen voeg je gezamenlijk (immateriële) persoonlijke en contextuele perspectieven toe. In een tweede stap worden de geannoteerde materialen met elkaar verbonden, waardoor relaties tussen collecties zichtbaar worden en nieuwe verhalen ontstaan binnen netwerken van archieven.

De workshop toont hoe het toevoegen van nieuwe perspectieven een sociale en creatieve praktijk kan zijn, en hoe archivariissen een actieve rol kunnen spelen in het verbinden van mensen, kennis en perspectieven.

7. *Workshop 3 door Connecting Community Archives (CCA)*

(H)erkenning van gemeenschapsarchieven

Archiefvorming kan bijdragen aan het zelfbewustzijn van groepen in de samenleving. Collectievorming door gemeenschapsarchieven is onontbeerlijk voor een volledig beeld van de Nederlandse geschiedenis. Dat werk wordt veelal gedaan door vrijwilligers, maar om dat goed te kunnen doen is steun en erkenning nodig. Hun perspectief op eventuele samenwerking met overheidsarchieven spiegelt zich aan de vraagstelling in workshop 4. In deze workshop staan best practices op het vlak van community archiving centraal. Er worden concrete praktijkvoorbeelden gedeeld, waaronder de expositie en crowdsourcing rondom '[Verborgene koloniale erfgoed terug naar het volk](#)' ([externe link](#)) van Wooko Makandje, en de recent geopende expositie '[In eigen woorden](#)' ([externe link](#)) van Museum Maluku. Vanuit deze voorbeelden gaan we samen in gesprek over de uitdagingen en mogelijkheden van community archiving, en onderzoeken we hoe deze aanpak effectief geïntegreerd kan worden. Het doel is om deelnemers een concreet en praktisch inzicht te geven in de aanpak van community archiving.

8. *Workshop 4 door Groninger Archieven*

Systeem- versus leefwereld

Stelling: gemeenschapsarchieven bestaan omdat institutionele archieven te weinig met hun erfgoed doen of hebben gedaan. Ze willen misschien wel, maar hoe overwin je praktische obstakels als rigide verwervingsregels en andere orthodoxe archiefopvattingen en natuurlijk gebrek aan geld en personeel? En willen die gemeenschappen hun particuliere archieven wel afstaan? Spreken we dezelfde taal? Staan we open voor elkaars opvattingen over wat het waard is om te bewaren? Is er voldoende vertrouwen? Kan toekomstig 'Farobeleid' helpen?

1. Inleiding

Jeroen Overweel, Programma Faro, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Welkom, dank aan het IISG en medewerkers voor de gastvrijheid en de mede-organisatie.

Aanwezigen

Er was veel belangstelling voor het symposium waardoor er een wachtlijst ingesteld moest worden. Instellingen die meer dan twee medewerkers hadden afgevaardigd hebben deelnemers teruggetrokken zodat mensen op de wachtlijst alsnog mee konden doen. Daarvoor veel dank!

Iedereen meldde zich bij mij aan, waardoor ik precies weet wie er in de zaal zit. De aanwezigheid is divers.

- Natuurlijk vooral archiefinstellingen, uit acht provincies
- Andere overheidsinstellingen: Belastingdienst, Bibliotheken, Onderwijs, Musea
- Gemeenschapsarchieven
- Kunstinstellingen
- Bedrijfsarchieven
- Ondernemers
- FARO Vlaanderen

Het Verdrag van Faro

Alle informatie over het Verdrag van Faro vind je op het [Platform Faro](#) bij de RCE. Dat wordt dit jaar (2026) wel opgeheven. De inhoud migreert voor een groot deel naar de Kennisbank van de Rijksdienst.

Heel kort gezegd: het gaat om de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving én het stelt de mens centraal. En gerelateerd aan archieven gaan we het daar vandaag over hebben.

In een vorige fase van het Faro Programma is vastgesteld welke elementen uit het Verdrag nu het belangrijkste zijn voor Nederland. Dat staat hier, en dat kunnen we heel kort samenvatten in: Meedoen, Openstaan en Verbinden!

1. Zoveel mogelijk participatie in erfgoedzorg
2. Openstaan voor andere erfgoedopvattingen
3. Erfgoed verbinden aan andere maatschappelijke domeinen, zoals het sociale

De afgelopen drie jaar is vanuit het Programma Faro 6 miljoen Euro besteed aan initiatieven die trachten erfgoedbeleid richting 'Faro' te veranderen, verdeeld over maar liefst 16 thema's. Er zijn 70 initiatieven gesubsidieerd. Op het thema 'Archieven' waren dat o.a. Connecting Community Archives, het Moslimarchief en het Nieuwe Instituut.

De ambities voor Faro verandering onder het thema Archieven gingen over de rol van de archivaris, de relatie met de samenleving en de plaats van de gemeenschapsarchieven. Er is een sterke overeenkomst met het programma van dit symposium.

De Stand van zaken m.b.t. het Verdrag van Faro: het verdrag is ondertekend, we zijn op weg naar ratificatie. Het huidige Faro programma loopt echter af. Het is nu aan het erfgoedveld zelf om zich te veranderen, en dat geldt ook voor de archiefwereld. Ik hoop dan ook dat na dit symposium door de archiefsector de Faro gedachte verder gebracht wordt.

2. Participatie of protectie? Het ideaal van Faro en de bestuurlijke praktijk

Archiefsystematiek en overheidscontrole rond historisch onrecht.

Raymund Schütz, rechtshistoricus en archivaris¹

Geachte collega's, beste aanwezigen,

Het Verdrag van Faro gaat over de verhouding tussen burgers en de overheid.. Faro houdt ons een ideaal voor waarin erfgoed niet uitsluitend wordt beheerd door de overheid, maar toebehoort aan de groepen en individuen waaruit de samenleving bestaat.

Dat ideaal van Faro veronderstelt toegankelijke en contextueel begrijpelijke archieven en dat mensen toegang krijgen tot informatie over hun geschiedenis. Maar die toegang is nu vaak gefragmenteerd, beperkt of institutioneel door de archiefsystematiek en de wetgeving strak gereguleerd en nog steeds in handen van de overheid. Pas in de praktijk wordt zichtbaar hoe informatiebeheerssystemen, archiefstructuren en overheidscontrole aansluiten bij de uitgangspunten van Faro, waarin participatie, toegankelijkheid en betrokkenheid centraal staan.

Voor gemarginaliseerde groepen, zoals interlandelijk geadopteerden en 'afstandsouders', zijn archiefdocumenten belangrijk voor het familieherstel, ontmoetingen en historische duiding. Wanneer toegang tot die informatie beperkt/verboden blijft, raakt dat aan de manier waarop instituties zeggenschap over persoonlijke geschiedenis organiseren.

Een belangrijke vraag is hoe de overheid zich tot de burger verhoudt.

We zien een groeiende nadruk op risico-denken vanuit de overheid op verschillende sociale onderwerpen en de daarbij behorende archieven.

De overheid is een ondoordringbaar (digitaal) bolwerk geworden om zich te beschermen tegen de burger. Leest u de jaarverslagen van de Nationale Ombudsman er maar op na, die al jaren schreeuwt om de menselijke maat in het functioneren van de overheid.

Als de informatiezoeker wordt gezien als een risico, denk aan mogelijke schending van de AVG, dan schaadt dit de vertrouwensbasis tussen burger en overheid. Die houding heeft ertoe geleid dat de toegang tot oorlogsarchieven sterk is beperkt. Dat zijn belangrijke archieven omdat de oorlog veel familiegeschiedenissen heeft bepaald. Zal de nieuwe Archiefwet daar werkelijk verandering in brengen per 1 januari 2027? Zien is geloven.

Wat is de rol van archivariissen met betrekking tot archieven van recent onrecht, dat mensen betreft die proberen hun rechten door archiefonderzoek te herstellen?

Neokoloniale excessen: het toeslagenschandaal

In april 2026 las ik dat de Belastingdienst een datakluis met 64 miljoen bestanden had ontdekt die niet zijn verstrekt aan de enquêtecommissie toen deze informatie opvroeg voor hun onderzoek. De bestanden waren in 2019 apart gezet omdat de dienst achterliep met het opschonen en vernietigen van gegevens volgens de archiefwetgeving en de AVG. U kent het verhaal: de overheid behandelde duizenden ouders onterecht als fraudeur en zij werden in de knel gebracht zonder rechtsbescherming. Volgens het eindrapport *Ongekend onrecht* faalde de rechtsstaat (de Belastingdienst, de politiek én de rechtspraak) door hardvochtige wetgeving, institutionele vooroordelen en een gebrek aan

¹ Deze tekst is ontstaan uit een gezamenlijk proces van reflectie met betrokkenen en de inhoud is niet toe te schrijven aan één individuele auteur.

menselijke maat. Het 'rechtsherstel' verloopt nog steeds traag, bureaucratisch en is ontoereikend. Daardoor zijn archieven van de toeslagenschandalen gevoelig en politiek geladen. Dit zal generaties lang juridische en sociale gevolgen hebben voor de gedupeerden. Het is van belang dat deze archieven goed en toegankelijk worden beheerd, zodat antwoord kan worden gegeven op vragen als: waarom werd ik uit huis geplaatst?

De kernvraag is: wie houdt controle over deze archieven met het bewijs van onrechtmatig overheidshandelen, discriminatie, algoritmische profilering en bestuurlijk falen. De overheid zelf? Deze zal de risico's, aansprakelijkheid en reputatieschade proberen te beheersen. De Belastingdienst en andere ministeries zullen via wetgeving, selectiebesluiten en bestuurlijke constructies greep op de dossiers houden. De overheid zal de toegang reguleren, context te sturen of archieven onder streng ministerieel beheer plaatsen.

De rechtsstaat vereist controleerbaarheid van overheidshandelen, de onafhankelijke archivering en duurzame toegankelijkheid van archieven. Deze dienen waarheidsvinding, publieke verantwoording en rechtsherstel. Wanneer de overheid partij, beheerder én poortwachter van belastende archieven wordt, wringt dat met rechtsstatelijke beginselen zoals transparantie, *checks and balances* en onafhankelijke controle.

Want machtsstructuren bepaalden niet alleen de eeuwenoude archieven van de VOC en WIC. Ze bepalen de vorming van nieuwe archieven door middel van wetgeving, besluiten verordeningen. De machtsstructuren bepalen of en hoe burgers in contact kunnen komen met hun eigen geschiedenis en identiteit in die archieven. Denk aan wetgeving zoals de AVG, de WOO en de Archiefwet. De overheid wil de (schadeclaims) beperken en kan daartoe de toegang tot archieven beperken. Deze neokoloniale houding zal ik hieronder aan de hand van een actueel voorbeeld toelichten.

Uitingen van neokolonialisme: 'Wet afbouw interlandelijke adoptie en vereenvoudiging identiteitsherstel'

Geadopteerden en afstandsouders hebben al jarenlang gemeld dat er op dit gebied grote misstanden waren. Het heeft in 2021 geleid tot het rapport van de commissie Joustra. Bij interlandelijke adopties was sprake van ernstige structurele misstanden: kinderhandel, vervalste documenten, corruptie en het onder druk afstaan van kinderen door de oorspronkelijke ouders. De overheid kreeg de signalen over misstanden, maar greep onvoldoende in en keek zelfs weg. Deze neokoloniale mensenhandel schond fundamentele mensenrechten van de kinderen en hun oorspronkelijke ouders. Een gevolg van het rapport is het wetsvoorstel 'Wet afbouw interlandelijke adoptie en vereenvoudiging identiteitsherstel', waarvan de internetconsultatie inmiddels is afgesloten.²

Voor geadopteerden is het onaanvaardbaar dat het wetsvoorstel wél de misstanden erkent, maar tekortschiet in het werkelijk bevorderen van herstel en rechtsbescherming. De adoptiedossiers, gevormd door particuliere organisaties (maar sterk gereguleerd door overheidsregels en overheidsbemoeienis), worden vooruitlopend op de wet gecentraliseerd, zonder inspraak van de geadopteerden.

Vooruitlopend op de wet worden de afgesloten interlandelijke adoptiedossiers van een aantal voormalige vergunninghouders overgedragen aan de Rijksorganisatie voor Informatiehuishouding (RvIH). Dit gebeurt zonder inspraak van de geadopteerden. Wettelijk gezien (Algemene Wet Bestuursrecht) worden zij niet erkend als belanghebbenden bij het centraliseringsproces, ook al bevatten deze dossiers gegevens over hun identiteiten en levensgeschiedenissen. Dat heeft grote menselijke gevolgen:

² <https://www.internetconsultatie.nl/afbouwadoptie/b1>

- Geadopteerden krijgen geen zeggenschap over het beheer, de inventarisatie en toegankelijkheid van de dossiers en het proces van overdracht.
- Dit is miskennis terwijl deze mensen juist de behoefte hebben aan een mensenrechtelijke benadering, inspraak en een actief herstelbeleid.
- Geadopteerden hebben behoefte aan rechtsherstel, niet aan administratieve aanpassingen.

Geadopteerden benadrukken dat de dossiers vaak incompleet, onjuist of moeilijk toegankelijk zijn, terwijl deze informatie bevatten over hun afkomst, familiebanden en identiteit. De overheid behoudt totale controle als 'Centrale Autoriteit'.

Verder is niet voorzien in psychologische hulp, financiële steun voor herstel met de familie, rootsreizen en onderzoek naar de langetermijngevolgen van adoptie. Geadopteerden krijgen geen zeggenschap over het beheer van hun familiale erfgoed. Ze worden behandeld als risicofactoren en niet als belanghebbenden. Dat betekent dat zij evenmin als volwaardige burgers worden behandeld. Dit is het resultaat van een neokoloniaal proces.

Zorgen van de archivariissen als beroepsgroep

Deze wet raakt het werkkterrein van de archivaris als intermediair tussen het archief en de burger. Vanuit deze beroepsgroep is op het wetsvoorstel gereageerd met zorgen over de centrale regie van de minister op adoptiedossiers en de aantasting van de onafhankelijke positie van het archiefwezen. De conceptwet ontkent de rechtspositie van de geadopteerden en holt de rol van de archivariissen uit.

Adoptiedossiers worden eerst onder directe verantwoordelijkheid van de minister gebracht, waarna overbrenging naar het Nationaal Archief volgt. De minister bepaalt het beheer, de selectie en de toegankelijkheid van dossiers die voor de geadopteerden essentieel zijn. Dit wringt met fundamentele archiefprincipes zoals onafhankelijkheid, transparantie van de besluitvorming en goede toegankelijkheid. De conceptwet sluit de rol van de onafhankelijke archivaris uit, terwijl de minister als Centrale Autoriteit zijn greep op de dossiers houdt.

Politieke en bestuurlijke belangen zullen een grote rol spelen bij de beoordeling van inzageverzoeken én bij de interpretatie van privacyregels. De KVAN benadrukt dat veel geadopteerden de overheid wantrouwen, waardoor ministeriële controle op hun dossiers het vertrouwen in het dossierbeheer en de overheid zal ondermijnen.

Verder maakt het wetsvoorstel niet duidelijk waarom gekozen is voor centralisatie via het ministerie in plaats van overbrenging naar een onafhankelijke archiefbewaarplaats. Kortom, de adoptiedossiers worden geplaatst onder curatele van de minister van Justitie en het wetsvoorstel is in strijd met de principes van rechtsgelijkheid en rechtszekerheid en met de fundamenteën van onze rechtsstaat.

Duidelijk genoeg is het uitgangspunt de bestuurlijke controle en niet de participatie van geadopteerden, duurzame toegankelijkheid en mensenrechten. De kwetsbare groep heeft het nakijken omdat zij worden behandeld als risico, niet als burgers met gelijkwaardige rechten. Dit is een *neokoloniale asymmetrie van macht* in 2026.

Het Faro-principe dat erfgoed, geschiedenis en identiteit niet eigendom zijn van staten of instituties, maar van de mensen zelf wordt niet nagekomen in nieuwe wetgeving. Leidend is de behoefte van de overheid, de minister van Justitie aan risicobeheersing. En tegelijkertijd wordt de positie van archivariissen op het gebied van adoptiedossiers ondergraven. Genoeg reden tot grote zorg en actie!

Zelfreflectie van instituties en professionals

Wij moeten ons eerst als archivariissen/professionals onszelf een pijnlijke vraag stellen. Wie zijn wij om in mooie zalen, tijdens betaalde bijeenkomsten, met hapjes en drankjes, te filosoferen of archiefpraktijken al dan niet recht doen aan de betrokkenen? Ook dat raakt de kern van Faro, omdat het verdrag niet alleen vraagt om participatie van burgers, maar allereerst om zelfreflectie van instituties en professionals op hun rol.

Het grote morele gevaar is dat mensen zo kunnen opgaan in systemen, procedures en institutionele logica, dat zij zich niet meer afvragen wat hun handelen betekent voor een ander mens. Juist rechtvaardigheid en menselijkheid gaan ten onder in bureaucratische processen die mensen reduceren tot statistieken.

Systemen, wetten en procedures maken effectief collectief handelen mogelijk. Zij bieden stabiliteit, creëren een voorspelbare orde, maar garanderen geen rechtszekerheid en rechtsgelijkheid. Dat zien we terug in het wetsvoorstel dat we hier bespreken.

Het archiefwezen vertrouwt op procedures die met goede bedoelingen zijn ontwikkeld. Wij wegen belangen af, wij beroepen ons op regels, op privacywetgeving, op zorgvuldige besluitvorming en op de beroepsethiek.

Deze logica kan formeel correct kan zijn, maar leidt niet altijd tot het optimale menselijke resultaat. Enkele voorbeelden:

- Denk aan de geadopteerde die na tientallen jaren nog steeds niet weet wie haar oorspronkelijke moeder is;
- Het donorkind dat slechts fragmenten aantreft van de eigen ontstaansgeschiedenis;
- Of degene die in een dossier één enkele bureaucratische zin leest waarin een leven wordt samengevat, terwijl de rest is weggelakt;
- Degene die niets aantreft, omdat een cruciaal document is vernietigd;
- Of voor degene die de gegevens over haar afkomst niet onder ogen krijgt met een beroep op de privacy van derden.

Dan produceert het archief alleen nog zinloze stilte, niet de informatie die de identiteit van een mens kan herstellen. Welke risicobeheersing kan daarmee zijn gediend?

Ethiek: professionele empathie binnen het rechtsstatelijke kader

Systemen voor efficiënt informatiebeheer zijn niet ontworpen om goed met menselijke waarden om te gaan. Dat hoort bij het geweten van de archivaris. Het kader om die menselijke maat te waarborgen, is de beroepsethiek die op grondrechten is gebaseerd.

Als informatie ontbreekt, bewijst dit hoe systemen kunnen functioneren zonder rekening te houden met de menselijke ervaring achter de data. Hier ligt de opdracht voor archivariissen. De beroepsethiek van de archivaris mag niet beperkt blijven tot procedurele neutraliteit of uitsluitend naleving van formele regels. De toeslagenschandalen tonen dat systemen die formeel "juridisch/wettelijk correct" functioneren, diep mensonterende gevolgen kunnen hebben. Latere generaties van getroffen mensen zullen willen weten hoe en waarom dit hun familie is overkomen. Wordt die informatie weggewist om claims tegen de overheid te voorkomen? En werkt de archivaris daar aan mee?

Een voorbeeld. De e-mails en informatie die geadopteerden aan JenV toesturen worden behandeld als burgerbrieven met een bewaartermijn van slechts 5 jaar. Als adoptie als een *hotspot* zou zijn aangewezen had dit alles bewaard moeten blijven. Adoptie is als hotspot besproken bij het vaststellen van de selectielijst van BuZa, echter bij het opvragen via Woo is juist dat deel weggelakt waaruit blijkt waarom het is afgewezen als hotspot.

Archivarissen moeten positie kiezen voor de menselijke maat, voor contextbehoud, actieve toegankelijkheid en de bescherming van mensenrechten. Professionele empathie gebaseerd op de rechtsstatelijke principes moet leidend zijn, zelfs wanneer bestuurlijke belangen druk uitoefenen op het beheer en toegang.

De archivaris van de toekomst is beheerder van informatie en empathisch bewaker van democratische principes en het sociaal geheugen. Juist in dossiers waarin de overheid heeft gefaald, wordt zichtbaar hoe essentieel een onafhankelijke en ethisch handelende archiefsector is voor de rechtsstaat.

Wat betekent dat voor de archivaris in de praktijk?

Het betekent dat je moet denken vanuit degene die van je besluit afhankelijk is. Dat is iemand die de taal van archiefwetgeving niet spreekt, die geen toegang heeft tot institutionele kennis en die met de gevolgen van de beslissing moet leven.

Wij kunnen niet spreken over gesloten of beperkt openbare archieven alsof het uitsluitend het gevolg van formele handelingen betreft. Iedere beslissing om informatie af te schermen is een formaliteit met grote menselijke gevolgen. De term 'afgesloten dossier' weerspiegelt de macht van overheden om via archiefsystemen betekenis en grenzen vast te stellen. Een dossier is niet afgesloten zolang de betrokkenen dat zelf niet zo ervaren.

Op dit moment houdt het ministerie van Justitie en Veiligheid informatiebijeenkomsten, die door de aanwezige geadopteerden als een neokoloniale monoloog worden ervaren omdat zij daarin geen inspraak hebben en vooral braaf moet luisteren. Welke opleiding of welke functie geeft iemand het recht om te bepalen of een ander toegang krijgt tot de eigen geschiedenis? Wiens grondrechten wegen uiteindelijk het zwaarst?

De criteria voor toegang worden bepaald vanuit de privacybelangen van de functionarissen die in die archieven voorkomen: bestuurders van stichtingen, ambtenaren, tussenpersonen. De geadopteerden worden niet als belanghebbende erkend en dat bevestigt een systemische wanverhouding die wij terugzien in adoptiedossiers, donorarchieven, neokoloniale archieven, jeugdzorgdossiers en zelfs in oorlogsarchieven. De overeenkomst is dat het vaak dossiers met persoonlijk leed betreft, waarvan de overheid op grond van risico-inschattingen de toegankelijkheid bepaalt.

De vraag is of wij werkelijk bereid zijn alle mensen werkelijk eigenaar te laten zijn van hun eigen verleden en of de overheid dat niet ziet als risico, maar erkent als een grondrecht. De aangekondigde nieuwe wetgeving rond adoptie en identiteitsherstel is een symptoom van een breder verschijnsel: archieven worden steeds sterker bestuurlijk gecontroleerd. De burger die informatie zoekt heeft het nakijken.

Wat gebeurt er als identiteit en familiegeschiedenis overheidsbezit worden? Toegang wordt dan afhankelijkheid en kennisongelijkheid wordt een structureel onderdeel van bestuur. Er is geen zeggenschap voor de geadopteerden en feitelijk zijn we dan terug in koloniale tijden met grote machtsongelijkheid, Faro of geen Faro. Daarom moeten archivariissen als beroepsgroep de neokoloniale machtsstructuren in de wetgeving en in het archiefbeheer ter discussie stellen en daarin een ethische positie innemen die uitgaat van de mensenrechten.

Misschien vraagt het Faro-verdrag dat wij begrijpen dat archieven documenten bevatten en de menselijke waardigheid raken. En dat de archivaris niet alleen een technische informatiebeheerder is, maar als poortwachter ook de beschermer van mensenrechten. Want dit debat gaat niet alleen archieven.

Het menselijk perspectief is het uitgangspunt van de archivaris, als onafhankelijke intermediair tussen overheid en archiefinformatie. Dat betekent dat de beroepsgroep een

nieuwe ethiek moet ontwikkelen met dit uitgangspunt en bij machtsconflicten met de overheid vierkant achter die benadering moet staan.

Pas dan kunnen archivariissen het verschil maken tussen een gesloten machtssysteem en een informatiesysteem dat is ingericht om burgers inzage te geven in dossiers die hun identiteit betreffen. De beslissingen over inzage moeten niet hoog in de hiërarchie worden genomen, zeker niet door een Centrale Autoriteit, maar door onafhankelijk werkende professionals die zich gesteund voelen door hun organisatie. Concreet kan dat betekenen dat de balie of eerstelijns medewerker niet direct doorverwijst naar bezwaarprocedures, maar een actieve rol heeft in het meedenken over toegang binnen de kaders van recht en proportionaliteit, met name in gevoelige dossiers zoals adoptie en afstand.

Misschien zullen toekomstige generaties ons niet beoordelen op de mooie woorden over participatie en inclusie, maar op één concrete vraag: hadden mensen daadwerkelijk toegang tot hun eigen geschiedenis? Want als de overheid of Centrale Autoriteit beslist wie wel en niet zijn verleden mag kennen, verandert erfgoed definitief in een instrument van de macht.

Dank u voor uw aandacht.

N.B.

Deze keynote is opgenomen en te zien via deze link:

<https://youtu.be/AcGq6Crnke0?si=HAQuygdj0JRJisC0>

3. De Activistische Archivaris

Sebastiaan Vos, Groninger Archieven

Goedemiddag, welkom allen, mijn naam is Sebastiaan Vos, ik ben collectiebeheerder particuliere archieven bij de Groninger Archieven. Dat betekent dat ik me bezig hou met de verwerving van particuliere archieven bij de Groninger Archieven. Ik ga hier een korte lezing geven over mijn werk als collectiebeheerder particuliere archieven.

Groninger Archieven geheugen van stad en provincie Groningen

De Groninger Archieven hebben als missie het duurzaam bewaren, toegankelijk maken en presenteren van het geheugen van Groningen. Ik vind 'geheugen' hierbij een wat ongelukkig gekozen term omdat geheugen notoir onbetrouwbaar is, maar als je spreekt van Groninger Archieven als *collectief* geheugen van stad en provincie Groningen, dan past het beter.

De Groninger Archieven willen dit collectief geheugen niet slechts vastleggen, maar ook betekenis geven: voor bewoners van de stad en regio, voor onderzoekers, beleidsmakers en voor toekomstige generaties.

De Groninger Archieven bestaat eigenlijk uit twee instellingen:

- Gemeentearchief van Groningen
- Rijksarchief voor de provincie Groningen

Momenteel is de Groninger Archieven een RHC: Regionaal Historisch Centrum en als een zogeheten Gemeenschappelijke Regeling (GR, dat wil zeggen een samenwerkingsbesluit van bestuursorganen) van het Rijk en de gemeente Groningen. Vanwege het ingaan van de nieuwe Archiefwet op 1 januari 2027 trekt het Rijk zich terug uit deze GR en zal de Groninger Archieven veranderen in een nieuwe GR, bestaande uit de gemeente en de provincie Groningen.

De primaire wettelijke taak blijft onveranderd: zorg dragen voor overbrenging, bewaring en toegankelijkheid van gemeentelijk overheidsarchief, bewaring en toegankelijkheid van bestaand Rijksarchief in de collectie en daar komt dan ook de verantwoordelijkheid van en voor provinciaal overheidsarchief bij.

Een overheidsarchief heeft drie belangrijke kenmerken:

- verantwoording (afleggen voor wat de overheid doet);
- bewijs (vinden voor de burger);
- cultuur-historisch belang.

Particuliere archieven

Wat zijn particuliere archieven? Het gaat hier om de niet-overheidsarchieven, deze vallen niet onder de Archiefwet. Vanwege de Archiefwet wordt (een selectie van) overheidsarchieven na een bepaalde periode (nu is dat nog 20 jaar, straks met de nieuwe Archiefwet wordt dat 10 jaar) in goede, geordende en toegankelijke staat naar ons overgebracht. Dat gaat vanzelf.

Particulier archief valt niet onder de Archiefwet en komt dus niet automatisch naar ons toe en al helemaal niet in goede, geordende en toegankelijke staat. Veelal wordt het aan ons aangeboden door de archiefvormer zelf, of door nazaten of anderen.

Denk bij aan particuliere archieven aan archiefmateriaal, documenten, administratie, foto's, films en overige stukken van verenigingen (sport, studenten, culturele, maatschappelijke etc.), instellingen (culturele, maatschappelijke, ideële etc.), kerken, bedrijven, families, personen, gemeenschappen etc.

Van het eerdergenoemde drietal kenmerken van archieven is het cultuur-historisch belang bij particuliere archieven doorgaans het grootst, en sowieso groter dan bij overheidsarchieven.

Een Groninger voorbeeld over het belang van particulier archief:

Overheidsarchieven uit Groningen (of landelijk) bevatten stukken over aardbevingen door gaswinning. Maar het verhaal van de particuliere archiefvormers hierover (zoals dat van burgers in een huis dat op instorten staat en moet worden versterkt) vormt een hele belangrijke zo niet essentiële aanvulling op wat er in overheidsstukken over dit onderwerp is terug te vinden. Het is zelfs goed mogelijk dat dit een heel ander, juist aanvullend, verhaal vertelt. Daarin zit dus het belang en de waarde van particulier archief. Zeker als je stelt dat de Groninger Archieven het historisch informatiecentrum is voor Stad en provincie zoals dat in ons laatste beleidsplan staat.

Belangrijk is nog te vermelden dat het besluit om particulier archiefmateriaal op te nemen in de collectie van de Groninger Archieven gebeurt aan de hand van een opgesteld *Afwegingskader Acquisitie Archieven en Collecties Groninger Archieven*. Hier staan criteria in, maar die zijn best breed.

Wolters-Noordhoff Complex (WNC)

Ik ben altijd gefascineerd geweest door de kraakbeweging en door krakers, al heb ik zelf nooit in een kraakpand gewoond. Het Wolters-Noordhoff Complex was een enorm kraakpand in het centrum van Groningen uit de periode 1985-1990. In 2010 zag ik in een antiquariaat in Groningen heel veel materiaal over het WNC: persberichten, foto's, affiches. Ik werkte toen ook al bij de Groninger Archieven, met losse contracten bij het Audiovisueel Archief.

De betekenis van het krakersmateriaal leek me evident. Dit was naar mijn idee een belangrijk stuk recente geschiedenis over de binnenstad van Groningen. De eigenaar van de winkel reageerde wat minzaam toen ik hem wees op het cultuur-historisch belang van dit archiefmateriaal. En ik wist zelf ook niet hoe het verwerven van zoiets door de Groninger Archieven in z'n werk ging. Dus hier kwam verder niets uit.

Archive Fever/Mal d'Archive

In 2017 begon ik aan de Universiteit van Amsterdam aan de masteropleiding Archiefwetenschap/Archival and Information Studies. Ik was toen al in vast dienst bij de Groninger Archieven. Bij een van de eerste colleges moesten we het essay *Archive Fever* lezen van de Franse filosoof Jacques Derrida. Derrida stelt: Archief is macht, dat zie je terug in de oorsprong van het woord dat is het Griekse 'arche' en dat betekent zowel 'begin' als 'heerschappij'. De machthebber bepaalt volgens Derrida wat er in het archief terecht komt en wat niet, en ook wie daar toegang toe krijgt. Het archief bepaalt uiteindelijk wat de samenleving zich herinnert. En ik vroeg me daarbij meteen af: betekent dat dan ook dat we bij de Groninger Archieven soms materiaal van krakers en activisten niet hebben? Want die krakers waren tegen de overheid en tegen de heersende macht. En de gemeente zelf leek ook geen vriend van de krakers te zijn.

De teksten van Jacques Derrida vond ik fascinerend maar ook lastig te lezen, soms ambigu en onduidelijk. Gelukkig heeft de Zuid-Afrikaanse archiefwetenschapper Verne Harris de archieftheorie van Derrida helder uitgewerkt en mij sterk beïnvloed). De macht van het archief die Derrida volgens Harris terecht constateert, kan volgens Harris juist gebroken worden door rechtvaardigheid in het archief te brengen.

Mijn afstudeerscriptie, over de omgang van de Groninger Archieven met archieven van gemarginaliseerden en subculturen, maakte wel inzichtelijk dat er nog veel kan en moet gebeuren om de archiefcollectie van de Groninger Archieven een rechtvaardiger afspiegeling van de Groninger maatschappij of samenleving te laten zijn. Ook kan er in de bestaande collectie en organisatie het een en ander verbeterd worden.

Ondertussen had ik in 2020 op eigen initiatief voor de Groninger Archieven een Projectplan particuliere archieven geschreven, omdat de directie vroeg om input voor hun beleidsplan 2021-2024. Het werd enthousiast ontvangen, maar in de conceptversie zag ik er niets van terug. Dat vond ik raar dus ging ik naar de directeur. Die snapte het ook niet, maar in het uiteindelijke beleidsplan stond toen wel: we gaan anders verwerven, actief. Dat vond ik al een enorme verbetering en vooruitgang, want tot die tijd werd alleen passief particulier archief verworven.

Aan de slag!

In 2021 werd ik collectiebeheerder particuliere archieven. Mijn voorganger waarschuwde dat ik geen tijd zou hebben voor actieve verwerving. Dat bleek eigenlijk ook wel zo te zijn, maar toch weerhield het me niet van mijn plannen. Ik had van te voren allerlei ideeën voor het opstellen van een projectplan en een collectieprofiel, maar uiteindelijk besloot ik gewoon maar te beginnen: Aan de slag.

Ik wil ook niet denken in Projecten, want projecten eindigen uiteindelijk. Mijn streven is om het beleid langzaam te veranderen: gewoon doen en proberen om alles deel van de organisatie te laten worden. En wat er in beleidsplan stond was actief verwerven, meer niet. Dus mooi zo. Ik roep hardop wat ik belangrijk vind (een rechtvaardiger archief dus), mijn directe collega's weten wat ik wil en doe en wijzen mij ook weer op dingen die zij zien: zoals potentiële interessante archieven, projecten of mensen. Ik manifesteer mij ook landelijk bij collega's en op LinkedIn. Ik merk dat dit elkaar versterkt.

De netwerkorganisatie KIA, Kenniscommunity Informatie en Archief, met archivariissen, informatieprofessionals en informatiebeheerders uit archiefinstellingen, erfgoedinstellingen, en diverse overheden is ook nuttig. Daarbinnen is een community Particuliere Archieven en daar ben ik de ambassadeur van geworden. Daarom ben ik in 2024 gevraagd een artikel te schrijven in het Archievenblad en trad ik recent op in een video-podcast *Archieffluencers* op YouTube. Zo komen dingen in beweging en verandert er wat.

Ik stap op mensen af en benader ze, na berichtgeving die ik zie in de lokale krant of tv, op Facebook, via theatervoorstellingen, of een gesprek met iemand of iets wat ik tegenkom op straat, om te kijken of ze interessant archiefmateriaal hebben of een toegang kennen tot personen met wie ik graag in contact kom. Dit soort relaties leggen en onderhouden is heel belangrijk, en kosten best veel tijd, maar betalen zich naar verloop van tijd uit. Dat heb ik al ondervonden.

Prime Time Magazine Platenzaak Elpee

Mijn eerste succes in actief verwerven van archiefmateriaal betrof de Prime Time Magazine van platenzaak Elpee in Groningen. Dit was een gratis af te halen en onregelmatig verschijnend magazine, een dubbelgevouwen en dubbelbedrukt A4-tje met aankondigingen, recensies, columns over undergroundpopcultuur, veelal in Groningen, van de hand van de twee eigenaren van de platenzaak, Jan Gorter en Jan Kooi.

De heren zelf zagen het cultuur-historisch belang van hun Prime Times niet meteen in. Dat zie je trouwens wel vaker.

Opeens overleed een van de twee medewerkers, Jan Kooi. Ik heb via compagnon Jan Gorter aan de familie van Jan Kooi gevraagd zijn eigen Prime Time Magazines niet weg te gooien. Dat is gelukt, ik mocht die ophalen met nog wat ander spul over obscure popmuziek in Groningen. Mijn eerste succes.

Ons Archief: Alternative Groningen Tour Fiona van den Bergh

Ik kende Fiona van den Bergh van naam en wist ongeveer wat ze deed: rondleidingen geven door de stad Groningen langs historische plekken waar kraakpanden waren, waar de queergemeenschap actief was, waar oude graffiti is (of was) te zien etc.

Toen zag ik haar opeens op een middag zitten in onze ontvangsthall wachtend op de fotograaf voor de foto voor het boek *Ons Archief* en vroeg ik haar of ik een keer met haar kon spreken.

Ze heeft een netwerk in subculturen dacht ik en dat bleek zo te zijn. Daar heb ik baat bij. Ze fungeert als intermediair voor mij. Ze benadert mensen van wie zij denkt of ik denk dat die interessant materiaal hebben en zo kom ik met die mensen in contact. Dat werkt voor mij heel goed. Ze krijgt zo zelf ook inzicht of inzage in stukken of geschiedenis die ze voor haar tours weer kan gebruiken.

Vrouwencafé Dikke Trui

Dankzij een collega en ook mede door Fiona kwam ik in contact met een vrouw die het eerste vrouwencafé in Groningen heeft uitgebaat. Via haar en andere vrouwen uit die tijd die allemaal nog met elkaar in contact staan en heel veel van hun eigen vrouwengeschiedenis en lesbische cultuur in Groningen als archief thuis hebben liggen, heb ik prachtig archiefmateriaal kunnen verwerven. De overdracht vond plaats op Roze Zaterdag in 2024. Hier bleek overigens ook materiaal over dat kraakpand Wolters-Noordhoff Complex tussen te zitten, omdat daar ook een vrouwencafé in heeft gezeten. Na deze schenking druppelde er meer archief van deze vrouwengemeenschap binnen bij ons. Het wordt meteen weer gebruikt door studenten van de Rijksuniversiteit Groningen die willen afstuderen op queergeschiedenis in Groningen!

Het is interessant om te zien hoe dat werkt, want bij kerkelijke archieven gaat het niet anders. Het begint met één archiefje en daarna komen er vanzelf meer, omdat mensen uit die gemeenschap ontdekken dat wij dat interessant vinden en willen bewaren. Dan willen zij het wel overdragen, zeker bij mensen op leeftijd is dat het geval. Dat wil natuurlijk niet iedereen en ik wil ook niets afpakken, maar dan zeg ik altijd wel dat mensen op hun waardevolle doos of krat met hun archiefmateriaal een post-it moeten plakken met de boodschap het niet in de papiercontainer moet, maar naar de Groninger Archieven mag!

Werkgroep Travestie en Transseksualiteit Groningen

Door publiciteit te generen over de aanwinsten juist van dit soort ondervertegenwoordigde groepen weten andere archiefvormers ons op hun beurt ook te vinden, bij wie de Groninger Archieven anders nooit in beeld zou zijn gekomen. Dat is ook gebeurd met materiaal van de Werkgroep Travestie en Transseksualiteit Groningen, waarvan een man die een stuk over het vrouwenarchief in de lokale krant las contact zocht met mij. Het bleek dat hij zelf travestiet was, maar ook op leeftijd. Hij wilde zijn materiaal veiligstellen. Zijn vrouw en zoon moeten er niets van hebben, maar het voor de man zelf is het heel wezenlijk en belangrijk. Dat is het ook voor de geschiedenis van Groningen, dus dat nam ik graag op in onze collectie.

Rechtvaardigheid in het archief

Waar ik zelf beïnvloed ben door Verne Harris en zo tot het inzicht kwam dat de archieven rechtvaardiger moeten worden en ook hoe dat zou kunnen, is er ook nog een andere ontwikkeling, meer van persoonlijke aard die ik hier graag noem.

De afgelopen jaren ben ik me ook steeds meer bewust geworden dat ik zelf een geprivilegieerde witte man ben, maar dat er heel veel mensen zijn voor wie de overheid en de samenleving totaal niet rechtvaardig is. Ook in Nederland.

De geschiedenis begint vandaag en moet nu worden vastgelegd, maar vooral dat rechtvaardigheid in het archief heel belangrijk is. Zoals ik aan mijn kinderen later wil kunnen uitleggen wat ik heb gedaan om de wereld beter te maken of wat ik heb gedaan of hoe ik me heb uitgesproken tegen dingen die slecht zijn voor mijn gevoel, wil ik ook kunnen zeggen aan archivariessen en collega's na mij en al onze (potentiële bezoekers) wat ik heb gedaan om het archief rechtvaardiger te maken.

De Activistische Archivaris

En daarmee ben ik dus de activistische archivaris. Ondertussen is het natuurlijk wel zo dat het meeste verworven particuliere archief gewoon passief tot ons komen, aan ons wordt aangeboden en veelal tot de 'mainstream' van de Groninger geschiedenis behoort. Het actief verworven deel is echt veel kleiner. Maar er vinden wel degelijk kleine veranderingen en verschuivingen hierbinnen plaats. En dat zijn wezenlijke en belangrijke veranderingen.

Nieuwbrief

We moeten niet alleen verwerven en bewaren, maar ook presenteren en laten zien wat je hebt. De verantwoording waar Verne Harris over spreekt zie je hier terug. Dus laat ik in onze nieuwsbrief *Nieuw in de collectie* zien wat er aan nieuw particulier archiefmateriaal is verworven. Waarbij het altijd mogelijk moet zijn om deze aanwinsten op de studiezaal in te zien, ook al zijn ze nog niet beschreven en geïnventariseerd.

Dat leidde in aanvang wel tot argwaan en onrust bij collega's: je kunt niet zomaar niet-geïnventariseerd archief aanbieden aan het publiek. Ik vind dat dat wel kan en dat je best wat minder orthodox mag denken: denk aan je publiek, laat zien wat je in huis hebt. Op dezelfde manier vind ik dat je bij het inventariseren van archiefmateriaal meer de focus mag verleggen naar minder courante archieven. Niet altijd maar weer kiezen voor het inventariseren van een archiefje van de Maatschappij voor het Nut van het Algemeen of een kerkelijk archief. Kijk ook eens naar de ondervertegenwoordigde groepen. En dat mag je ook best wat minder formeel beschrijven en met minder details. Daarmee ontsluit je je collectie breder en sneller. Op die manier slinkt ook achterstand die we als archiefinstellingen toch allemaal hebben.

Buraanbur

Ik zag op Noorderzon in 2021 de VirtualReality (VR) theatervoorstelling Buraanbur (Buraanbur is een traditionele Somalische vorm van poëzie en dans die vooral door vrouwen wordt uitgevoerd) van de Groningse kunstenaar Chantalla Pleiter, over de Somalische gemeenschap in de wijk Lewenborg. In deze bijzondere performance waarbij de bezoeker (door die VR-technologie) ongekend dichtbij een groep gesluierde vrouwen uit Somalië komt die vertellen over hun leven in Groningen, werd het mij duidelijk dat deze vrouwen ook 'Stadgers' zijn. Dit was voor mij echt een soort archivistische openbaring: Hun verhaal moet ook worden vastgelegd!

Chantalla Pleiter bracht mij in contact met een van de Somalische vrouwen uit de voorstelling. Zij vond mijn verhaal over dat hun geschiedenis ook moet worden opgenomen in onze collectie buitengewoon interessant.

Het is naar mijn idee (qua overheidsarchief) volstrekt onvoldoende als alleen een gemeentelijke welzijnsnota in onze collectie iets opmerkt over de aanwezigheid van deze groep mensen in onze gemeente. Hun eigen particuliere archiefverhaal hoort er ook bij. En dat kun je op elke groep of archiefvormer plakken: er komen nu mensen bij ons op de studiezaal of ze mailen ons met de vraag: 'mijn opa had een bakkerij in de Herestraat of was beurtschipper of boderijder. Hebben jullie informatie over hem over die zaak, schip of auto?' Grote kans dat daar wel iets van is: bouwtekeningen pand, notariële akte van koop van schip, foto's.

Maar als er nu of straks mensen aan onze balie of studiezaal komen en zeggen: 'Mijn oma is vanuit Somalië in Groningen gekomen', of 'vanuit Nederlands-Indië als Molukker in de stadswijk De Wijert komen wonen', of 'mijn vader was actief als graffitispuitser en zat bij de (Z-side) hooligans van FC Groningen', of 'mijn tante was actief in de feministische/lesbische beweging in Groningen', dan zie ik het als mijn/ons taak om ervoor te zorgen dat die geschiedenissen/verhalen ook in ons archief aanwezig zijn. Dat is mijn drijfveer.

Waist nog wel/Weet je nog

Door die Somalische en andere verhalen kwam bij mij het idee op om een *oral history* project te starten, om verhalen van Groningers vast te leggen, vanaf de jaren '50 tot nu. We beginnen bij de oudste groepen: mensen die woonden en werkten in buurtschappen om de stad die door urbanisatie zijn verdwenen, oorspronkelijke bewoners van volkswijken, gastarbeiders, vluchtelingen enzovoorts. Omdat hun verhalen niet in de archieven zijn bewaard of elders zijn terug te vinden, maar wel bij onze geschiedenis horen. Daar heb ik een projectplan voor geschreven onder de naam *Waist nog wel / Weet je nog*. Dit is meegenomen in het nieuwe beleidsplan 2026-2030 van de Groninger Archieven.

Beleidsplan 2026-2030

In dit beleidsplan is veel meer aandacht voor het vormen van een inclusiever en toegankelijker archief. Het is heel fijn dat mijn ideeën hierover ook door de directie worden uitgedragen.

Ik ga door en het gaat goed. Ik ben een activist, het kost tijd, niet alles lukt meteen, maar ik geef ook niet op. Ik zie het als het bijsturen van een olietanker. Dat gaat heel langzaam, maar als het gebeurt vaar je toch wel stevig een iets andere kant op. En dat is wat hier gebeurt.

En natuurlijk moet er een keer een collectieprofiel komen en moeten we in gezamenlijkheid kijken welke archieven en welke verhalen nog ontbreken. Het zou slecht en aanmatigend zijn om dat uiteindelijk niet te doen. Maar een goede start maken kan dus best zonder.

En ik ben natuurlijk niet de enige die op deze manier denkt en werkt. Het Brabants Historisch Informatiecentrum, het Regionaal archief Tilburg, het Haags Gemeentearchief en het Stadsarchief Amsterdam zijn ook inspirerend bezig op dit vlak en vermoedelijk zijn er nog wel meer instellingen.

Voor de duidelijkheid en ik krijg hier ook wel vragen over: Ik zoek naar archiefmateriaal van alle ondergerepresenteerde groepen. Op basis van deze presentatie kun je denken dat ik alleen maar zoek naar links-progressief activistische gemeenschappen of verhalen. Maar ik ben ook in contact gekomen met verhalen van oude Z-side-hooligans. Dit zijn mensen die zich veertig jaar geleden begaven in de deels (extreem)rechtse skinheadcultuur. Ook die verhalen horen erbij. Dat is ook de ander en de alien om met Verne Harris te spreken. Dat komt ook terug in de Hotspots van de gemeente Groningen waarin bijvoorbeeld stikstofproblematiek en Covid-19 als thema's zijn opgenomen. Daar zitten mensen tussen die de overheid wantrouwen of in de knel komen. Vanuit een ander perspectief, dat niet aangemerkt kan worden als links of progressief. De archivaris is nooit objectief, maar dat betekent natuurlijk niet dat de archivaris geen oog moet hebben voor iedereen. En dat probeer ik na te volgen.

Ook krijg ik natuurlijk wel eens vragen hoe ik dit doe? Mag dit van de manager, hoe kijkt de directie er tegenaan? Ik heb een manager die mij veel ruimte geeft en een beleidsplan dat mij steunt. Maar het kan natuurlijk zeker zo zijn dat een andere directie er anders naar gaat kijken in de toekomst. Desondanks denk ik dat het wel moet. Er kan niemand tegen zijn om de geschiedenis die niet automatisch in beeld komt toch te willen bewaren, want ook dat is onze geschiedenis uiteindelijk. Daarmee wil ik aangeven: niets doen is wat mij betreft geen optie.

En dat archiefmateriaal uit het antiquariaat over het kraakpand Wolters-Noordhoff Complex? Met dezelfde eigenaar die ik toen sprak heb ik tegenwoordig een goede band. Hij is op de hoogte van mijn wens dit materiaal een keer over te brengen naar de Groninger Archieven. En dat gaat ook goedkomen zegt hij, maar het heeft nog even tijd nodig. Hij woonde daar namelijk in dat kraakpand en het is een belangrijk deel van zijn

leven geweest. Dat maakt afstand doen nu nog lastig. Dat begrijp ik en respecteer ik,.
Maar hij ziet het cultuur-historische belang ervan zeker in en op een dag ligt het bij de
Groninger Archieven. Dat staat vast!

4. Connecting Community Archives

Jobun Polimé, Stichting Wooko Makandie

Zie 7. (pag. 21)

5. Moslimerfgoed online – samen geschiedenis schrijven

Moslimarchief: Mirjam Shatanawi, Ouiam Kaddam, Saffa Khalil, Mostafa Sadiqi

Centraal stond de vraag hoe je ruimte maakt voor verhalen die in bestaande archieven vaak ontbreken of onderbelicht blijven. Het Moslimarchief nam de deelnemers mee in de eigen werkwijze: samen met gemeenschappen én erfgoedinstellingen op zoek gaan naar de verhalen van moslims in Nederland, en de vraag wat er gebeurt als je de mensen over wie archieven gaan ook zélf mede-eigenaar maakt van hoe die verhalen worden verteld. Die laatste vraag was niet alleen het uitgangspunt van de toelichting, maar werd ook het uitgangspunt van de opzet van de workshop zelf. Die sessie was opgebouwd rond drie thema's die samen de participatieve methode van het Moslimarchief weerspiegelen:

1. Netwerk: kennismaking en het opbouwen van vertrouwen van gemeenschappen
2. Thematiek: gezamenlijk verkennen van thema's vanuit de gemeenschap en zinvol prioriteren van thema's en verhalen
3. Verbinding: leggen van verbindingen met bestaand archiefmateriaal en ontsluiten

In de eerste helft van het groepsworkshop haalden deelnemers de uitdagingen rond hun thema. Vervolgens werd er plenair geoogst: elke groep deelde kort haar uitdagingen en *best practices*, waarbij overlap tussen de thema's hardop werd benoemd. De workshop sloot af met het terugbrengen van de drie thema's tot één gezamenlijk antwoord op de hoofdvraag, en een persoonlijke *take-away* die elke deelnemer voor zichzelf meenam.

Van netwerk naar verbinding

De drie thema's bleken in de plenaire afronding geen losse onderdelen, maar samen één beweging te vormen en precies die beweging is wat "ruimte maken" voor onderbelichte verhalen in de praktijk betekent.

Eerst is er netwerk en vertrouwen nodig om verhalen te kunnen bereiken. Zonder een relatie met de gemeenschap blijven archieven afhankelijk van wat er toevallig al binnenkomt. Uitdagingen voor participerende organisaties is dat het soms lastig is om groepen te bereiken, maar ook om duurzame relaties op te bouwen die verder gaan dan eenmalige projecten. Vervolgens is het de gemeenschap zelf die bepaalt welke verhalen ertoe doen, maar verbinding zoeken met prioriteiten in de organisatie is soms lastig. Veel organisaties hebben te weinig tijd en middelen of zinvolle en duurzame samenwerkingen op te zetten en goed te verankeren binnen eigen organisatie. Een gedeeld gevoel was dat ruimte maken voor onderbelichte verhalen een grotere beweging vereist in het denken en de praktijk van erfgoedinstellingen.

6. Workshop Nieuwe Instituut

Stefanie Korrel, Setareh Noorani, Nagila Muller, Luna Alsattouf

Via onderstaande links vindt u pdf's van handreikingen die gebruikt zullen worden in het door Faro gesteunde traject *Curriculum for Heritage Futures*. Daarin gaan 15 partners aan de slag met het verder aanvullen en verspreiden van erfgoedtools voor de FARO-archivaris/erfgoedwerker van de toekomst. Samen realiseren we een omvangrijk en hands-on workshop- en train-de-trainerprogramma dat inspeelt op urgente vragen binnen het hedendaagse erfgoed- en archiefveld. Wil je ook een workshop in 2027-2028? Benader dan a.zinara@nieuweinstituut.nl – lees meer hier:

- <https://nieuweinstituut.nl/articles/faro-subsidie-toekenning>
- <https://nadd.network/activiteiten/kennisdeling>
- <https://nieuweinstituut.nl/articles/reeks-hulpmiddelen-archiefonderzoek>

In de workshop op het symposium werden allerlei verschillende beschrijvingen over een langere periode over hetzelfde onderwerp met elkaar vergeleken. Het betrof het Van Heutszmonument in Amsterdam.

Plenair werd uit de groepjes teruggekoppeld. Hieronder een greep uit de reacties:

- Het is interessant om te zien hoe incompleet de beschrijvingen van dit monument zijn.
- Wanneer is iets een 'happening'? Wanneer een 'rel'? Wat is het verschil? Waarom 'relletjes' i.p.v. 'rel'? Wanneer wordt het van een relletje een rel?
- Als je iets vindbaar wil maken voor een bepaalde groep, dan moet je hun terminologie gebruiken. Nieuwe generaties kennen vaak de termen die oudere generaties gebruiken. Bijvoorbeeld de term 'provo' kan verschillende betekenissen hebben, ook in verschillende talen. Hoe vertaal je iets op een juiste manier en hou je de context correct?
- Als je denkt aan het zoeken op bepaalde zoektermen, dan vraag je je af wat de verschillende beschrijvingen van het monumenten met elkaar van doen hebben.
- Het lijkt op het benoemen van sommige groepen als terroristen, terwijl anderen ze demonstranten of activisten noemen.
- Een archiefstuk beschrijven is altijd subjectief, hoe objectief je ook probeert te zijn.
- Wij archivariissen hebben heel veel werk te verzetten als we alle beschrijvingen willen 'fixen'. Het is wellicht belangrijker om na te denken over hoe we het voortaan beter kunnen doen in plaats van alles achteraf te verbeteren.
- Wat is de waarde/houdbaarheidsdatum van de informatie die eventueel toevoegt?
- Wat zou je als eerste moeten beschrijven. Wat is urgent?
- De vraag blijft: wat voeg je toe? Meninge(n)? Alleen feiten? Welke feiten?
- Wiens taak of verantwoordelijkheid is het om te annoteren?
- Het wordt nooit 'goed' gedaan, maar de manier waarop je een object omschrijft is altijd een keuze.
- *If we all keep asking different questions and discuss together, we can broaden the frame of reference of what types of people are searching for the information.*

7. Connecting Community Archives

In het licht van FARO, 9 juni 2026

Facilitators: Thomas Polimé & Jobun Polimé | Organisatie: Wooko Makandie, House of HiV, Museum Maluku

1. Inleiding

Op 9 juni 2026 vond bij het evenement in het licht van FARO een workshop plaats in het kader van het **Connecting Community Archives** initiatief. De workshop werd gefaciliteerd door Thomas Polimé en Jobun Polimé en bracht professionals uit de erfgoedsector samen rondom de vraag: hoe kunnen gemeenschappen een actieve stem krijgen in de manier waarop hun erfgoed wordt bewaard en beschreven?

Centraal stond de tentoonstelling *Verborgene koloniaal erfgoed terug naar het volk*, een best practice op het gebied van community archiving die door Stichting Wooko Makandie in samenwerking met het Nationaal Archief en het Utrechts Archief tot stand is gekomen.

2. Verloop van de workshop

Het verhaal van Ma Suduu

De workshop opende met het ontroerende verhaal van Ma Suduu, een oudere Ndyuka-vrouw die voor het eerst een historische foto uit 1952 te zien kreeg waarop zijzelf als jonge vrouw staat afgebeeld. Deze foto, bewaard in het Nationaal Archief in Den Haag, onbekend bij haar en de eigen gemeenschap in het Surinaamse binnenland, illustreerde direct de kern van wat community archiving beoogt: erfgoed dat decennialang verborgen lag in institutionele archieven, terugbrengen naar de mensen waar het werkelijk toe behoort. Het levert imposante mondelinge overleveringen op die voor eenieder zeer waardevol is.

Totstandkoming en participatieve aanpak

Vervolgens gingen de facilitators dieper in op hoe de tentoonstelling tot stand is gekomen. Het project groeide voort uit een verzoek van Gaanman Bono Velanti om een museum op te richten in Diitabiki, Suriname, ter bewaring van het cultureel erfgoed van de Aucaanse Marrons. In samenwerking met het Nationaal Archief en het Utrechts Archief werd een reizende tentoonstelling ontwikkeld, opgebouwd rondom historische foto's van fotograaf Con Bruijning (1952) en foto- en beeldmateriaal van de Zeister Zendingsgenootschap.

Bijzonder was de crowdsourcing-aanpak waarbij de Marron gemeenschap, zowel in Nederland als in Suriname, actief werd betrokken bij het beschrijven en verrijken van de archiefbeschrijvingen. Originele, koloniale bijschriften werden aangevuld met beschrijvingen vanuit het perspectief van de gemeenschap zelf, in meerdere talen opgesteld. Dit gaf de tentoonstelling haar kenmerkende meerstemmigheid.

De reis van de tentoonstelling

De deelnemers werden meegenomen in de reis die de tentoonstelling inmiddels heeft afgelegd: van een gemeenschapskerk in Nederland, naar het Utrechts Archief, en verder naar locaties in Suriname en Frans-Guyana. De tentoonstelling reist niet alleen letterlijk, maar ook figuurlijk: zij raakt mensen, wekt herinneringen op en versterkt intergenerationele banden binnen de Marron gemeenschap.

Interactieve foto-oefening

Het tweede deel van de workshop bestond uit een interactieve oefening. Deelnemers werden in kleine groepen opgedeeld en kregen historische foto's uit de expositie te zien. Per foto reflecteerden zij op vragen als: *Wat zie je? Wie zie je? Waar denk je dat de foto genomen is? Welk gevoel geeft de foto jou?* Vervolgens werden de antwoorden plenair besproken en naast de originele archiefbeschrijvingen gelegd.

3. Discussie en vragen uit de groep

De oefening lokte een levendige en inhoudelijke discussie uit. Een greep uit de thema's en vragen die naar voren kwamen:

- Deelnemers constateerden dat eenzelfde foto door de verschillende groepen zeer uiteenlopend werd geïnterpreteerd, zowel qua inhoud als qua emotie. Dat maakte het belang van meerstemmigheid voelbaar en concreet.
- De foto waarop Prins Bernhard te zien was riep onrust en ongemak op. Deelnemers merkten op dat de houding van de Marron-aanwezigen op de foto een gevoel van onderdanigheid uitstraalde. Dit leidde tot de vraag in hoeverre zendingsfoto's en koninklijke bezoekfoto's als propagandamateriaal zijn te beschouwen.
- Er werd opgemerkt dat in de originele archiefbeschrijvingen de namen van de Marron aanwezigen ontbraken, terwijl de namen van de Europese aanwezigen wel werden vermeld. Dit is een exemplarisch voorbeeld van de koloniale blik in het archief.
- Deelnemers vroegen zich af waarom archieven zo eendimensionaal naar hun eigen collecties kunnen kijken en weinig proactief op zoek gaan naar meerdere perspectieven.
- Over samenwerking met archiefinstellingen benadrukten meerdere deelnemers het belang van verwachtingsmanagement: onduidelijkheid over rollen en taken kan leiden tot taken die de onafhankelijkheid van de onderzoeker aantasten.
- Tegelijkertijd werd ook de nuance ingebracht dat een organisch proces zijn eigen waarde heeft: "Soms moet je gewoon beginnen, anders blijf je praten." Het natuurlijke verloop brengt onverwachte inzichten en leermomenten voort.

4. Geleerde lessen

De workshop leverde een aantal waardevolle lessen op die ook buiten dit specifieke project relevant zijn voor community archiving-initiatieven:

- **Verwachtingsmanagement is essentieel.** Wees als onderzoeker of partner helder over rollen, taken en doelstellingen. Dit voorkomt misverstanden en beschermt de integriteit van het proces.
- **Community archiving vraagt een lange adem.** Het gaat om gevoelige onderwerpen, zoals kolonialisme, dekolonisatie en identiteit, die tijd, vertrouwen en een veilige omgeving vereisen.
- **Psychologische veiligheid is een randvoorwaarde.** Onderzoekers en gemeenschapsleden moeten zich welkom en gelijkwaardig voelen binnen institutionele samenwerkingen.
- **Meerstemmigheid maakt erfgoed rijker.** Zoals de oefening liet zien: pas wanneer meerdere perspectieven worden gehoord, krijgt archiefmateriaal zijn volledige betekenis.
- **Beginnen heeft zijn eigen waarde.** Een organisch proces levert leermomenten op die vooraf niet te plannen zijn. Het belang van actie naast reflectie werd breed gedeeld.

8. Workshop Groninger Archieven

Sebastiaan Vos

“De ander zien en zich openstellen”

Hoe vinden we elkaar? Rond 1985 gingen archivariissen actief ‘op jacht’ naar archiefmateriaal. Wat is er veranderd? Er is echt een mentaliteitsverandering nodig.

Er is het voorbeeld van een stadsarchief dat geld vraagt voor inventariseren van een gemeenschapsarchief (sportvereniging); anders kunnen ze het niet opnemen. Als stichting haak je dan af.

Volgens een archivaris is vergoeding vragen voor werk terecht. Een ander zegt dat het geen onwil is van de archiefdienst maar van overheden die taken aan de archieven toewijst: het kost geld maar is geen wettelijke taak.

Het is een politieke keuze hoeveel ruimte er wordt geboden voor opnemen van particulier archieven. Nu is in erfgoedwet wel opgenomen dat er ruimte geboden kan worden voor particulier archieven.

Er is het voorbeeld van een gemeentearchivaris: als hij vindt dat iets van historische waarde is, kan hij het al opnemen. Maar deze gemeentearchivaris vertelt ook dat als het overnemen nog niet kan, hij alvast wel materialen voor verpakking en opbergen etc. ter beschikking stelt.

Ander probleem: als het eenmaal in het archief zit, kost het moeite om het zelf te kunnen gebruiken. Er is een onderscheid tussen ‘voor lange termijn in bewaring geven’ of ‘schenking’.

Sebastiaan: wij hebben altijd de voorkeur voor schenking. In bewaring geven is ingewikkeld op lange termijn ivm contact. Er is ook de optie om het archief voor de eerste 10 jaar in bewaring te geven, en het daarna over te laten gaan in een schenking.

Opmerking: hier wordt gesproken over particulier/privaat archief. En niet over de vraag hoe een bepaald archief bijdraagt aan het verhaal van de stad. Ik stuit op jargon, systemen etc. Ondanks activisme, je vertegenwoordigt toch het systeem.

Onder de nieuwe generatie archivariissen leeft meer de visie dat het gaat om ‘het vastleggen van de samenleving’ en niet enkel om overheidshandelen.

Niet enkel zeggen ‘iedereen is welkom’, maar laat echt zien dat je andere dingen hebt dan de overheidsstukken! Maak mensen bewust wat erfgoed is en dat het waard is om het te bewaren.

Leren over en weer. Niet wachten tot gemeenschappen naar je toekomen, maar ga naar hen toe. Leer van Imagine IC bijvoorbeeld die dit al heel lang doet.

Sebastiaan: Veel regels zijn ontstaan vanuit de taak als overheidsarchief. Maar ze zijn ook van toepassing op de rest van het archief.

Het vergt aandacht op verschillende niveaus in de organisatie. Probeer actief een breder perspectief te krijgen. Op welk niveau begin je?

Voorbeeld binnen een gemeentearchief: een werkgroepje diversiteit was eerst op hoog (overkoepelend/management) niveau bezig, maar dat bracht geen beweging. Daarna hebben ze een gemeenschap benaderd die zijn archief al had ondergebracht bij het gemeentearchief. Daarna hebben ze samen rondleidingen ontwikkeld en zijn met een stand op pride nog meer verhalen verzameld. Zo werd de relatie steeds verder bestendigd. Een lange adem van 6 jaar was nodig, maar de relatie is steeds verder uitgebouwd: de gemeenschap komt nu zelf veel naar het archief toe.

Tijdgewricht nu is óók dat archieven drempels willen beslechten, het is niet enkel Groninger archief de hier mee bezig is. In jaren 1970/80 was er nog geen of een andere archiefwet: de archivariissen deden zelf het inventariseren. Nu worden archieven toegankelijk aangeleverd (?). Er is geen capaciteit om alles zelf te inventariseren.

Nu krijg je een folder als je een archief zou willen aanleveren. Voor de leek niet doorheen te komen. Insteek zou niet moeten zijn te acquireren, maar om samen te werken. Als samenwerkingspartner kun je je anders opstellen, namelijk: wat hebben we nodig om jouw erfgoed te borgen. Zonder het belang dingen binnen te halen.

Er is een voorbeeld van een gemeentearchief dat beheersysteem beschikbaar stelt aan historische verenigingen. Ze geven wel mee: probeer het volgens voorschriften en instructies NDE op te stellen zodat we op lange termijn alles samen kunnen brengen. Eén portaal voor zowel gemeente als van de historische verenigingen. Als fysieke hulp nodig is, bieden we dat ook.

Een ander regionaal archief doet dat ook, maar door ervaring hebben ze wel geleerd dat ze nu een bepaald aantal uur per archief/stichting aan ondersteuning ter beschikking stelt.

Discussie rond 'neem je een kopie op?'. Meestal gebeurt dat niet, enkel originele stukken. Maar de relatie moet centraal staan in contact met gemeenschappen. Je houdt rekening met je eigen kaders maar nog steeds zet je de relatie centraal. Een stuk kan nog steeds waardevol zijn. Misschien moet je het wel meer over relatiemanagement hebben dan over archiefbeleid.

Vraag van een deelnemer: wat is het probleem dat jullie archivariissen willen oplossen? Is het onder-representatie?

Sebastiaan: ik wil het archief rechtvaardiger maken. Mijn drijfveer is dat er zijn stemmen zijn die niet ons archief zitten. Daarvoor sla ik met de vuist op de tafel en dat creëert wel bewustzijn en brengt dingen in beweging. Dat komt ook wel omdat ik in de studiezaal heb gewerkt en ervaren heb wat het teweegbrengt als mensen enkel een foto zien. Het bezoek aan een archief is kan al een enorme drempel zijn, dan wil je wel dat het nemen van die drempel het waard was.

Ratificatie van Faro zou ook moeten betekenen dat de overheid over de brug moet komen voor capaciteit, meters, etc. Want we móeten iets! We zijn er voor iedereen.